



Räisänen Helmiina

Kulttuuripääoman ja koulutuksen periytyvyyden välinen yhteys Pierre Bourdieun ajattelussa

Kandidaatintutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Kasvatustieteiden tutkinto-ohjelma
2023

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Kulttuuripääoman ja koulutuksen periytyvyyden välinen yhteys Pierre Bourdieun ajattelussa (Räisänen Helmiina)

Kandidaatintutkielma, 31 sivua

Toukokuu 2023

Tämän kandidaatintutkielman päätavoitteena on avata kulttuurisen pääoman ja koulutuksen periytyvyyden välistä yhteyttä. Lisäksi tutkielmassa on tarkoituksena nostaa esille yhteiskuntaluokan käsite ja pohtia kirjallisuuden kautta sitä, miten yhteiskuntaluokka vaikuttaa yksilön kouluttautumiseen. Tutkielma on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena perehtyen aiheesta aiemmin kirjoitettuihin tutkimusartikkeleihin ja teoksiin.

Kandidaatintutkielmani alkaa Bourdieun pääomateorian avaamisella sekä kulttuurisen pääoman käsittelemisellä. Kulttuurisella pääomalla viitataan sukupolvelta toiselle periytyviin taitoihin, taitoihin ja tapoihin toimia eri tilanteissa. Toisena keskeisenä käsitteenä nostan esille koulutuksen periytyvyyden, jolla tarkoitetaan yksilön sosioekonomisen aseman ja kouluttautumisen yhteyttä. Lisäksi avaam tutkielmassani sitä, miten koulutusjärjestelmä hyväksyy kulttuurisen pääoman epätasaisen jakautumisen suosimalla paljon pääomaa perineitä oppilaita. Nostan myös tutkielman lopussa esille pohdintaa siitä, onko koulutusmahdollisuuksien tasa-arvoa saavutettu.

Tutkielmastani käy ilmi, että kodin kulttuuripääoma ja vanhempien koulutustausta määrittävät vahvasti sitä, minkä koulutuspolun yksilö valikoi ja kuinka kauan hän koulunkäyntiään jatkaa. Perheen toimintatapoina, asenteina ja arvoina ilmentyvä kulttuuripääoma muuntuu nuoren koululaisidentiteetiksi. Eri yhteiskuntaluokilla on erilaiset resurssit investoida kulttuuriseen pääomaan. Sosiaalinen eriarvoisuus ja eritasoinen kulttuuriin osallistuminen kääntyvät näin koulun toiminnoissa lahjakkuuseroiksi. Koulussa lahjakkaina erottuvat ne oppilaat, jotka ovat sekä investoineet kulttuuriseen pääomaan koulun kentällä että perineet sitä kotoaan.

Tutkielmani kannalta keskeinen johtopäätös on se, että taloudellisen eriarvoisuuden vaikutuksen koulutukseen on korvannut kotoa periytyvä kulttuuripääoma, joka asettaa yksilöt lähtökohdaisesti eriarvoiseen asemaan. Kulttuurinen pääoma ohjaa yksilön valintoja ja suhtautumista ruumiillistuessaan yksilön tavaksi toimia. Kotoa saadut kulttuuriset resurssit vaikuttavat siis yksilön menestymismahdollisuuksiin ja koulutusuran pituuteen.

Avainsanat: koulutuksen periytyvyys, koulutuksen reproduktio, kulttuurinen pääoma, yhteiskuntaluokat

Sisältö

1 Johdanto.....	4
2 Tutkimuskysymys ja menetelmä.....	6
2.1 Tutkielman tavoitteet ja tutkimuskysymys	6
2.2 Menetelmä	6
3 Kulttuurinen pääoma	8
3.1 Bourdieun pääomateoria	8
3.2 Koulutuksen periytyvyys	11
3.3 Yhteiskuntaluokat	14
4 Koulutuksen reproduktio	18
4.1 Koulutusjärjestelmä kulttuurisena uusintajana	18
4.2 Mahdollisuuksien tasa-arvo koulussa	21
5 Johtopäätökset.....	24
6 Pohdinta	27
Lähteet	29

1 Johdanto

Tässä kirjallisuuskatsauksena toteutetussa kandidaatintutkielmassa tavoitteena on keskittyä ranskalaisen sosiologi Pierre Bourdieun (1930–2002) kehittämään pääomateoriaan sekä pohtia sitä, kuinka kulttuurinen pääoma ja koulutuksen periytyvyys liittyvät Bourdieun mukaan yhteen. Bourdieu oli yksi 1900-luvun merkittävimmistä ja siteeratuimmista yhteiskuntatieteilijöistä (Liljander, 2012). Hänen pääomateoriaansa on laajasti omaksuttu ja nykyisin hänet luetaan jopa sosiologian moderneihin klassikoihin (Purhonen ym., 2014, s. 14). Bourdieun pääomateoria tarjoaa kiinnostavan näkökulman koulutuksen periytyvyyden tarkasteluun etenkin kulttuuripääoman käsitteen kautta, jolla Bourdieu (1986) tarkoittaa muun muassa yksilön tietoja, taitoja ja makua, jotka omaksutaan kotikasvatuksessa.

Yhtenä koulutuksellista epätasa-arvoisuutta aiheuttavana tekijänä on pidetty yksilöiden välistä taloudellista eriarvoisuutta ja laajentamalla koulutusmahdollisuuksia kaikille on tätä pystytty vähentämään merkittävästi (Kärkkäinen, 2004, s. 92–93). Ennen yhtenäiskoulujärjestelmään siirtymistä Suomessa elettiin rinnakkaiskoulujärjestelmän aikaa, jolloin valinta kansa- tai oppikouluun menemisestä tehtiin jo 11-vuotiaana (Ahonen, 2003, s. 102). Entinen oppikoulu ja kansakoulu päätettiin kuitenkin yhdistää yhtenäiseksi yhdeksänvuotiseksi peruskouluksi vuonna 1968, jonka ajateltiin nostavan keskimääräistä koulutustasoa sekä vähentävän koulutusmahdollisuuksien riippuvuutta yksilön perhetaustasta (Pekkarinen & Uusitalo, 2012). Koulutusmahdollisuuksien lisääntymisen jälkeenkin perhetaustan on kuitenkin osoitettu vaikuttavan nuoren kouluvalintoihin ja koulumenestykseen (Naumanen & Silvennoinen, 2010). Kärkkäinen (2004) ehdottaa, että yksi koulutuksellista eriarvoisuutta selittävä tekijä voisi olla eri sosiaaliluokkien tarjoama erilainen koulutuksen kulttuuriperimä. Näin ollen yksilön sosiaaliluokan ja koulumenestyksen välistä yhteyttä selittäisi kotoa periytyvä kulttuuripääoma (Kärkkäinen, 2004, s. 93, 101).

Vaikka koulutusmahdollisuudet ovat parantuneet, vaikuttavat lapsen koulutustavoitteisiin ja koulumenestykseen edelleen vanhempien koulutus ja sosiaaliluokka (Kärkkäinen, 2004, s. 122). Kouluun tulevilla oppilailla on siis lähtökohtaisesti hyvin erilaiset mahdollisuudet tavoitella ja saavuttaa tiettyjä koulutuksellisia päämääriä. Oppilaiden eri lähtökohdat tunnustetaan ja uusinnetaan koulun käytännöissä. Koulutusjärjestelmä uusintaa ja ylläpitää kulttuuripääoman epätasaista jakautumista oppilaiden välillä säilyttämällä luokittelujen kautta jo olemassa olevat sosiaaliset erot (Bourdieu, 1998, s. 31–33). Reproduktioteorioilla viitataan näkemykseen, jonka

mukaan koulutuksen kautta uusinnetaan yhteiskunnallinen hierarkia sekä vallan- ja työnjako sellaisena kuin ne kullakin hetkellä ovat (Antikainen ym., 2021, s. 93). Naumasen ja Silvennoisen (2010) mukaan reproduktioteoriat näkevät koulutuksen taloudellista ja poliittista valtaa hallussaan pitävien luomuksena, jonka tarkoituksena on toteuttaa ensisijaisesti heidän intressejään. Oppilaiden koulumenestys ja erilaiset valinnat riippuvat kodin kulttuurin ja koulukulttuurin vuorovaikutuksesta (Naumanen & Silvennoinen, 2010).

Ilmiönä koulutuksen periytyminen on kiinnostanut minua läpi kasvatustieteiden opintojen ja aihetta onkin sivuttu lähes jokaisella kasvatustieteen kurssilla. Juuri kulttuurisen pääoman käsitteeseen ja Bourdieun teoksiin minua johdatteli kiinnostus yksilöitä eriarvoistaviin sosiokulttuurisiin tekijöihin. Kulttuurisen pääoman esille tuominen on ajankohtaista, sillä oppilaiden koulumenestyksessä voidaan edelleen havaita suuria tasoeroja. Kulttuurisen pääoman epätasainen jakautuminen ja kouluinstituutioiden tuottama kulttuurireproduktio voisivat olla yksi oppilaiden välisiä tasoeroja ja koulutuksen periytyvyyttä selittävä tekijä.

Monet tutkijat ovat nostaneet esille, ettei sosioekonomisista yhteiskuntaluokista ole enää perusteltua puhua (Melin, 2010) ja perinteisen sosioekonomisen tarkastelun sijaan julkisessa keskustelussa käytetään nykyään muun muassa identiteettiä ja yksilöllisiin eroihin viittaavia käsitteitä (Käyhkö, 2007). Yhteiskuntaluokilla on kuitenkin edelleen suuri vaikutus koko yksilön elämäntapaan ja kokemuksiin (Erola, 2010). Naumanen ja Silvennoinen (2010) huomauttavat, että useissa tutkimuksissa on todettu lapsuudenkodin luokka-aseman vaikuttavan muun muassa nuoren koulutusuran pituuteen ja työllistymiseen. Lisäksi vanhempien luokka-aseman ja yksilön aikuisena saavuttaman luokka-aseman välillä on selvä yhteys (Naumanen & Silvennoinen, 2010).

Bourdieuille kulttuurinen pääoma näyttää tiukasti yhteiskuntaluokkasidonnaisena, ja yhteiskunnan eliitillä ajatellaan olevan enemmän kasattua kulttuuripääomaa kuin alemmilla sosiaaliluokilla (esim. Bourdieu, 1987b). Tarkoituksena tässä kandidaatintutkielmassa onkin avata myös yhteiskuntaluokan käsitettä ja pohtia kirjallisuuden valossa, onko enää 2000-luvun Suomessa perusteltua puhua luokista. Kandidaatintutkielmani kannalta yhteiskuntaluokka on merkityksellinen etenkin yksilön kouluvalintoihin ja mahdollisuuksiin vaikuttava tekijä. Kulttuurinen pääoma näyttää tässä tutkielmassa tiiviisti yhteiskuntaluokkiin kytkeytyneenä ja koulutuksellista eriarvoisuutta tuottavana elementtinä.

2 Tutkimuskysymys ja menetelmä

Tuon tässä luvussa ilmi kandidaatintutkielmani toteutukseen liittyviä menetelmällisiä lähtökoh-
tia sekä määrittelen kandidaatintutkielman keskeiset tavoitteet. Lisäksi avaan tässä luvussa kir-
jallisuuskatsausta tutkimusmenetelmänä. Esittelen tässä luvussa myös tutkimuskysymyk-
seni.

2.1 Tutkielman tavoitteet ja tutkimuskysymys

Tässä kandidaatintutkielmassa tavoitteena on tuoda esille kulttuurisen pääoman ja koulutuksen
periytyvyyden välistä mahdollista yhteyttä. Koska Bourdieun teksteissä nousee usein esille yh-
teiskuntaluokan käsite ja sen merkitys kulttuurisen pääoman periytymisessä, pohdin tässä kan-
didaatintutkielmassa myös sitä, onko yhteiskuntaluokka enää 2000-luvun Suomessa ihmisen
elämäkulkuun ja valintoihin merkittävästi vaikuttava tekijä.

Tutkimuskysymykseni on: Kuinka Pierre Bourdieun pääomateorian avulla voidaan selittää
kulttuurisen pääoman yhteyttä koulutuksen periytyvyyteen?

2.2 Menetelmä

Toteutan kandidaatintutkielmani kirjallisuuskatsauksena, jolla viitataan Salmisen (2011) mu-
kaan tutkimusmenetelmään, jossa tutkitaan jo tehtyjä tutkimuksia. Kirjallisuuskatsauksen
avulla kootaan aiempien tutkimusten tuloksia, jotka toimivat perustana uusille tutkimustulok-
sille (Salminen, 2011, s. 1). Kirjallisuuskatsaus on hyödyllinen menetelmä silloin, kun halutaan
antaa yleiskuva tietystä aiheesta ja näin ollen voidaan tunnistaa, onko aikaisemmassa tutkimuk-
sessa aukkoja tai vain tuoda tietty aihe julkiseen keskusteluun (Snyder, 2019). Bourdieun pää-
omateorian pohjalta on aikoinaan tehty useita tutkimuksia ja kirjoitettu runsaasti, mutta viime
vuosikymmeninä hän on kadonnut tutkimuksen valtavirrasta. Näin ollen tämän kandidaatintut-
kielman tarkoituksena on tuoda Bourdieun pääomateoria ikään kuin uudelleen julkiseen kes-
kusteluun ehdottaen erityisesti kulttuurista pääomaa koulutuksen periytyvyyteen vaikuttavaksi
tekijäksi. Tässä kandidaatintutkielmassa käytän rinnakkain sekä kulttuurisen pääoman että kult-
tuuripääoman käsitteitä, joilla tarkoitan samaa asiaa.

Kirjallisuuskatsauksessa on tärkeää tuoda näkyväksi myös kirjallisuuden keräysmenetelmä eli
se, millä perusteella tietyt lähteet on katsaukseen sisällytetty ja miksi osa lähteistä on jätetty

pois (Snyder, 2019). Suomennettu termi ”kirjallisuuskatsaus” ei ole niin kattava kuin englannin kielen ”literature review”, sillä aiempien tutkimusten kuvailun lisäksi kirjallisuuskatsauksessa on tarkoituksena myös tutkimusten arviointi ja tähän termi ”review” viittaa (Salminen, 2011, s. 5). Olen pyrkinyt keräämään aineistoa kattavasti eri näkökulmista, jotta kokonaiskuva aiheesta hahmottuisi. Lähteinä olen käyttänyt Bourdieun sekä suomennettuja että englanninkielisiä artikkeleita ja teoksia. Bourdieun teosten lisäksi olen käyttänyt monipuolisesti valitsemaani aiheita käsittelevää vertaisarvioitua lähdemateriaalia. Koska kulttuurisen pääoman, habituksen ja kentän käsitteet ovat etenkin Bourdieun teoksissa avattu paikoin vaikeaselkoisesti, olen ymmärtämisen tueksi käyttänyt apuna joitakin oppikirjoja. Lisäksi olen hakenut aiheelleni tukeva väitöskirjoista.

Salminen (2011) esittelee kolme kirjallisuuskatsauksen päätyyppiä, jotka ovat kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus sekä meta-analyysi. Kuvailevalla kirjallisuuskatsauksella viitataan Salmisen mukaan yleiskatsaukseen, jolla pyritään kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä laajasti. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa käytetyt aineistot ovat laajoja ja tutkimuskysymykset voivat olla väljempinä kuin esimerkiksi systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa (Salminen, 2011, s. 6). Kangasniemi ja kollegat (2013) toteavat, että kuvaileva kirjallisuuskatsaus pyrkii kokoamaan ja jäsentämään aiempaa tutkimustietoa tavoitteena ymmärtää tutkittavaa ilmiötä mahdollisimman tarkasti.

Oma kandidaatintutkielmani on tyypiltään kuvaileva kirjallisuuskatsaus, sillä tavoitteena tässä tutkielmassa on ymmärtää ja selittää Bourdieun kulttuurisen pääoman käsitettä mahdollisimman kattavasti laajan aineiston avulla. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on saanut osakseen kritiikkiä sen subjektiivisen otteen vuoksi, mutta toisaalta menetelmän vahvuus on juuri sen argumentoitavuus ja mahdollisuus ohjata tarkastelu erityiskysymyksiin (Kangasniemi ym., 2013). Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla tässä tutkielmassa pystytään tekemään yleiskatsaus kulttuurisen pääoman ja koulutuksen periytyvyyden välisestä monitahoisesta yhteydestä. Olen pyrkinyt lähteidenhankinnassa tietoiseen ja harkitsevaan valikointiin, ja lähteiden hankinnassa minua on ohjannut tutkielmani tavoitteet sekä tutkimuskysymys.

Kirjallisuuskatsaus on teoreettista tutkimusta, joka tarjoaa tutkimukselle viitekehyksen ja teoreettisen osuuden (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Vaikka tiettyjä johtopäätöksiä kulttuurisen pääoman ja koulutuksen periytyvyyden välisestä yhteydestä voidaan esittää, ei tämä tutkielma tarjoa mahdollisuutta syy-seuraussuhteiden tarkasteluun. Tutkielman tarkoituksena onkin tarjota mahdolliselle empiiriselle tutkimukselle kattava teoreettinen pohja.

3 Kulttuurinen pääoma

Esittelen tässä kolmannessa luvussa kandidaatintutkielmani kannalta keskeisimmät käsitteet. Ensimmäisessä alaluvussa avaan kulttuurisen pääoman käsitettä erityisesti Bourdieun eri teoksien kautta. Nostan myös esille Bourdieun pääomateorian kannalta keskeiset habituksen ja kentän käsitteet. Viitataan ensimmäisessä alaluvussa etenkin Bourdieun artikkeliin ”The forms of capital” (1986) sekä Bourdieun ja Wacquantin teokseen *Refleksiiviseen sosiologiaan* (1995), joissa Bourdieu avaa kulttuuripääoman käsitettä ja pääomateoriaa yksityiskohtaisesti. Toisessa alaluvussa pohdin koulutuksen periytyvyyttä etenkin siitä näkökulmasta, miten vanhempien sosioekonominen asema ja lapsille kotoa periytyvät asenteet ja arvot vaikuttavat yksilöiden koululuvaintoihin. Kolmannessa alaluvussa nostan esille erilaiset yhteiskuntaluokkien määrittelyt. Lisäksi keskityn tässä viimeisessä alaluvussa tuomaan ilmi sitä, että luokkaa eletään, tehdään ja koetaan edelleen ihmisten jokapäiväisessä elämässä.

3.1 Bourdieun pääomateoria

Yksilöt ja yksilöiden muodostamat yhteiskuntaluokat voidaan erotella sen perusteella, kuinka paljon heillä on hallussaan eri pääoman lajeja (Bourdieu, 1998, s. 15–16). Bourdieu (1987b) toteaa, että kolme keskeisintä pääoman lajia ovat taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma. Talousteorioista tuttu taloudellinen pääoma voidaan Bourdieun (1986) mukaan välittömästi ja suoraan vaihtaa rahaksi, kun taas sosiaalinen pääoma pitää sisällään yksilön sosiaaliset suhteet. Kulttuurisella pääomalla viitataan muun muassa yksilön tietoihin, taitoihin ja koulutuksessa saavutettuihin todistuksiin (Bourdieu, 1986). Kulttuurinen pääoma ilmenee kulttuurisina suuntautumisina eli yksilöiden erilaisina makuina ja käytäntöinä (Purhonen ym., 2014, s. 18).

Bourdieu (1986) mukaan kulttuurinen pääoma voi ilmetä kolmessa muodossa: ruumiillistuneena, kuten yksilön tiedot ja taidot, objektivoituneena, kuten taide-esineet tai instrumentit sekä institutionalisoituneena koulutuksen antamien tutkintotodistusten muodossa. Suuri osa kulttuuripääomasta edellyttää ruumiillisuutta ja omaksumisprosessia, mikä vaatii aikaa (Bourdieu, 1986). Kraaykamp ja van Eijck (2010) toteavatkin, että ruumiillistunutta kulttuuripääomaa voidaan pitää kulttuuripääoman keskeisimpänä ilmentymänä. Heidän mukaansa ruumiillistunut kulttuuripääoma välittyy vanhemmalta lapselle lähes automaattisesti ja vaikuttaa näin ollen yksilöiden koulutukseen ja kulttuurikäyttäytymiseen. Koska ruumiillistunut kulttuuripääoma on vahvasti sidoksissa yksilön kehoon ja aivoihin, voidaan kulttuurin sanoa kasautuvan yksilön

sivistykseksi (Kraaykamp & van Eijck, 2010). Ruumiillistunut kulttuuripääoma muuttuu ajan kuluessa yksilön tavaksi olla ja toimia eli habitukseksi (Bourdieu, 1986).

Purhonen ja kollegat (2014) toteavat, että kulttuuripääoma tarjoaa yksilöille konkreettista hyötyä ja on siksi kilpailtu resurssi. Ihmiset voivat esimerkiksi ajan kuluessa kasata kulttuuripääomaansa ja tietyin ehdoin vaihtaa sitä myös muihin pääoman muotoihin. Lisäksi kulttuuripääomaa voi välittää perintönä sukupolvelta toiselle (Purhonen ym., 2014, s. 17). Kulttuuripääoma jää Bourdieun (1986) mukaan aina varhaisempien omaksumisolosuhteiden leimaamaksi, jotka määrittävät sen, millainen arvo kulttuurisella pääomalla on. Näin ollen kotikasvatukselle voidaan antaa joko positiivinen arvo, jos se antaa koulussa yksilölle etumatkaa tai negatiivinen arvo, mikäli kotikasvatus on kaukana siitä, mitä koulun kentällä vaaditaan (Bourdieu, 1986).

Bourdieu (1998) mukaan sekä taloudellinen, sosiaalinen että kulttuurinen pääoma voivat toimia symbolisena pääomana (s. 99). Symbolista pääomaa pidetään itse pääoman sijaan auktoriteettina, sillä sen välittämisen ja hankinnan keinot ovat peiteltyjä (Bourdieu, 1986). Symbolisella pääomalla Bourdieu (1998) tarkoittaa jotakin kullakin hetkellä legitimiiksi ja hyväksytyksi miellettyä kykyä, ominaisuutta tai tapaa toimia. Symbolinen pääoma on olemassa vain silloin, kun sosiaaliset toimijat tunnistavat sen sekä antavat sille arvon ja merkityksen (Bourdieu, 1998, s. 99). Symbolinen pääoma on muun muassa sellaisia tietoja, taitoja ja elämäntapoja, joita ihmiset pitävät arvokkaassa ja tavoittelemisen arvoisessa asemassa (Antikainen ym., 2021, s. 97). Bourdieun (1998) mukaan esimerkiksi kunnia voi toimia symbolisena pääomana, jolloin yksilön ominaisuudet ja toimintatavat voivat olla joko kunniallisia tai kunniantomia. Symbolista pääomaa tarkastellaan siis vastakkainasettelujen ja jaotteluperiaatteiden kautta, kuten vahva-heikko ja rikas-köyhä, jotka pääosin valtio on toimijoiden mieliin iskostanut (Bourdieu, 1998, s. 99).

Pääomat rajoittavina ja mahdollistavina tekijöinä määrittävät yksilön menestymismahdollisuudet ja niiden epätasainen jakautuminen tietyllä hetkellä edustaa sosiaalisen maailman rakennetta (Bourdieu, 1986). Bourdieu (1998) kuvaa yhteiskuntaa käsitteellä sosiaalinen tila (s. 43–44). Bourdieu (1987b) toteaa, että yksilöt jakautuvat sosiaalisessa tilassa yhteiskuntaluokkiin yksilöiden kokonaispääoman perusteella. Lisäksi yksilön asemaan vaikuttaa se, kuinka paljon hänellä on tietyllä kentällä arvostettua pääomaa (Bourdieu, 1987b). Yhteiskunnan rakenteen ja toiminnan selittäminen on Bourdieun (1986) mukaan mahdotonta, mikäli pääoman käsitettä ei tunnusteta sen kaikissa muodoissa, vaan vain siinä muodossa, mikä talousteorioissa tulee ilmi. Antikainen ja kollegat (2021) toteavat, että Bourdieun pääomateoriassa yhteiskuntarakenteen

ajatellaan perustuvan jaottelulle, jossa paljon eri pääomalajeja omaavat henkilöt ovat valtaapitävässä asemassa. Heillä on valta määrittää se, mitä pidetään yhteiskunnallisesti hyvänä ja tavoiteltavana (Antikainen ym., 2021, s. 39).

Sosiaalinen tila muodostuu Bourdieun (1998) mukaan erilaisista kentistä, joilla ihmiset toimivat keräten pääomaa ja muodostaen sosiaalisia suhteita (s. 43–44). Roos (1988) toteaa, että ihmiset saavat eri pääomia perintönä ja kasvatuksen kautta, mutta pääomaa kerätään myös sosiaalisen todellisuuden eri kentillä. Selventäessään pääomien ja kenttien välistä yhteyttä Roos toteaa, että eri ominaisuudet ovat itsessään arvottomia ja niitä voidaan pitää pääomina vain, kun ne suhteutetaan johonkin määrättyyn kenttään. Ihmiset toimivat yhteiskunnassa keräten sitä pääomaa, joka kullakin kentällä on kaikista arvokkainta (Roos, 1988, s. 20, 101). Bourdieun ja Wacquantin (1995) mukaan kenttää voidaan toisinaan verrata peliin, jolla ei kuitenkaan tarkoiteta tekemällä tehtyä peliä tai peliä, jonka säännöt olisi eksplikoitu. Pelipanoksina pelaajien välisessä taistelussa toimivat jokaisella yksilöllä hallussa olevat eri pääoman lajit, joiden arvojärjestys on eri kentillä erilainen (Bourdieu & Wacquant, 1995). Bourdieun (1987a) mukaan pelaajan kokonaispääoma ja eri pääomien lajit määräävät, millä tavalla pelaaja pelaa ja sijoittaa ”panoksia” eri kentillä ja pelissä. Ihmiset sijoittavat esimerkiksi sitä enemmän koulutusjärjestelmään, mitä enemmän heillä on kulttuurista pääomaa (Bourdieu, 1987a, s. 69–70).

Yksilön habitus vaikuttaa vahvasti siihen, miten yksilö kerää pääomia ja toimii eri kentillä. Habituksella Bourdieu (1998) viittaa sosiaalista tilaa rajaaviin selvärajaisiin käyttäytymistäipumuksiin (s. 18–19). Habituksella tarkoitetaan olemisen tapaa sekä yksilön taipumusta toimia ja ilmaista itseään (Antikainen ym., 2021, s. 40). Yksinkertaisimmillaan habituksella voidaan tarkoittaa käytännöntajua tai pelisilmää siitä, kuinka yksilö tietyissä tilanteissa toimii (Bourdieu, 1998, s. 36). Habituksen avulla voidaan selittää henkilön tai tietyn ryhmän elämäntapaa, sillä habitus määrää yksilön valintojen kautta sitä, mitä yksilö arvostaa ja mitä taas ei (Roos, 1988, s. 19). Purhosen ja kollegoiden (2014) mukaan yksilön habitus on Bourdieulle yhtenäisten elämäntyylien taustalla oleva ”punainen lanka”, joka sitoo yhteneväiset valinnat ja maut ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi (s. 210).

Bourdieun ja Wacquantin (1995) mukaan habitus ei ole muuttumaton, vaan historian tuote ja jatkuvasti altis muutoksille uusien kokemusten myötä. He lisäävät kuitenkin, että yksilön varhaisimmilla kokemuksilla on habituksen muotoutumisen kannalta suuri merkitys, sillä kaikki uudet tiedot ja kokemukset käsitellään yksilön aiempien kokemusten kautta. Useimmat ihmiset

päätyvät elämässään sellaisiin tilanteisiin ja ihmissuhteisiin, jotka ovat yhteneväisiä niiden tilanteiden kanssa, joissa yksilön habitus on alun perin muotoutunut (Bourdieu & Wacquant, 1995, s. 165–167). Lapsuudessa yksilöön juurtunut tietynlainen habitus toimii jatkuvasti ohjaavana kehyksenä yksilölle käsittää ja arvottaa asioita (Antikainen ym., 2021, s. 252–253). Roos (1988) toteaaakin, että habitus on elämäntavan näkymätön perusta. Näin ollen habitus selittää erilaisia tapoja elää (s. 12).

Habitus ja kenttä ovat tiiviisti suhteessa toisiinsa, sillä yksilön habitus vaikuttaa siihen, miten hän konkreettisesti kentällä toimii (Roos, 1988, s. 101). Kenttä on olemassa vain silloin, kun yksilöt tulevat siihen tavoittelemaan sen tarjoamaa pääomaa (Bourdieu & Wacquant, 1995, s. 36–39). Yksilö sisäistää kentällä tapahtuvan toiminnan asenteina ja suhtautumistapoina osaksi itseään eli habitukseksi (Antikainen ym., 2021, s. 40). Bourdieun ja Wacquantin (1995) mukaan kenttä muokkaa habituksen rakennetta vastaamaan sitä, mikä kentällä on hallitsevassa asemassa. Habituksen kautta yksilö myös mieltää kentän investoimisen arvoiseksi (Bourdieu & Wacquant, 1995).

Bourdieu ja Wacquant (1995) huomauttavat vielä, että sosiaalisilla toimijoilla on kuitenkin aina mahdollisuus toimia kentällä joko vallitsevan pääoman jaon ja lähtökohtiensa säilyttämiseksi tai niiden kumoamiseksi (s. 137). Antikainen ja kollegat (2021) selventävät tätä toteamalla, että yksilöllä on mahdollisuus saavuttaa asettamiaan päämääriä sekä tavoitella korkeampaa sosiaalista asemaa kulttuuripääoman periytyemisestä ja yhteiskunnallisesta uusintamisesta huolimatta. Antikaisen ja muiden mukaan heikommista sosiaalisista lähtökohdista tuleva oppilas voi siis koulun kentällä pyrkiä investoimaan kulttuuriseen pääomaan ahkeruuden ja ponnistelujen kautta. On kuitenkin otettava huomioon, että tie yliopistoon vaatii työläisperheestä tulevalta oppilaalta enemmän ponnisteluja kuin akateemisesta perheestä tulevalta (Antikainen ym., 2021, s. 148).

3.2 Koulutuksen periytyvyys

Toistuvat tutkimukset osoittavat vanhempien heikon sosioekonomisen aseman ja heidän jälkeläistensä muita vaatimattomampien koulusaavutusten yhteyden (Kivinen ym., 2012). Kouluun tullessaan oppilas tuo mukanaan kotitaustansa edut ja hyödyt, jotka ovat osaltaan sanelemassa sitä, missä määrin koulun tarjoamat arvot, asenteet, tiedot sekä taidot pystytään omaksumaan (Kivinen & Rinne, 1995, s. 12). Sosiaalisesta liikkuvuudesta puhutaan silloin, kun yksilö päätyy erilaiseen sosiaaliseen asemaan kuin hänen vanhempansa ja sosiaalinen periytyvyys on tälle

päinvastainen käsite (Härkönen, 2010). Kotitaustan yhteyttä koulutukseen arvioidaan yleensä Suomessa esimerkiksi vanhempien sosioekonomisen aseman tai koulutuksen perusteella (Nau-
manen & Silvennoinen, 2010).

Vaikka perheen taloudellisen taustan merkitys yksilön kouluvalintoihin ei ole enää niin voima-
kas kuin aiemmin, vaikuttavat kotoa periytyvä kulttuurinen pääoma ja vanhempien koulutus-
taso edelleen siihen, mille koulutusuralle yksilö valikoituu ja kuinka kauan hän koulunkäynti-
ään jatkaa (Kivinen & Rinne, 1995, s. 20, 43, 120). Kalalahden (2012) mukaan koulutuksen
periytyvyydessä tulisi huomioida kodin tarjoamat kulttuuriset resurssit. Sosioekonomisen
aseman sijaan koulutuksen periytyvyydessä on pikemminkin kyse perheen toimintatavoista ja
periytyvästä kulttuuripääomasta, jotka kodin vuorovaikutuksessa muuntuvat nuoren koulu-
laisidentiteetiksi ja toimintaa ohjaavaksi habitukseksi (Kalalahti, 2012). Ruohola (2012) sel-
ventää väitöskirjassaan tätä habituksen ja koulutuksen periytyvyyden välistä yhteyttä. Hän to-
teaa, että korkeakoulutetut vanhemmat ovat kokeneet habituksensa ja koulun käytänteet yhteen-
sopivina, jolloin he ovat pyrkineet investoimaan, keräämään ja vahvistamaan kulttuurista pää-
omaansa myös koulussa. Näin ollen he pystyvät Ruoholan mukaan välittämään koulumyön-
teistä asennetta myös lapsilleen. Vähemmän koulutetut vanhemmat ovat sen sijaan kokeneet
koulun kulttuurin ja arvomaailman itselleen vieraaksi ja päätyvät näin välittämään kokemansa
vierauden tunteen myös lapsilleen (Ruohola, 2012, s. 49).

Useissa tutkimuksissa on havaittu yhteys vanhempien ominaisuuksien ja uskomusten sekä hei-
dän lastensa akateemisen menestyksen ja koulumotivaation välillä (Eccles, 2005). Eri perheissä
lapsia orientoidaan koulunkäyntiin eri tavoin ja osa vanhemmista kannustaakin lapsiaan sitou-
tumaan koulunkäyntiin (Kalalahti, 2012). Kärkkäinen (2004) käyttää väitöskirjassaan koulu-
tuskulttuurisen pääoman käsitettä, joka pitää sisällään muun muassa vanhempien koulutustaus-
tan, lapsille ilmaistut koulutustavoitteet sekä asenteet koulutusta kohtaan eli koulumyönteisyy-
den ja -kielteisyyden. Lisäksi koulutuskulttuurisella pääomalla viitataan lapsen koulumenes-
tykseen ja kouluttautumiseen (Kärkkäinen, 2004, s. 281–283). Koulutuskulttuurinen pääoma
siirtyy vanhemmalta lapselle kouluttautumista koskevin arvostuksina, asenteina ja suhtautu-
mistapoina (Ruohola, 2012, s. 20).

Koulutuskulttuurista pääomaa välitetään siis perheessä koulumyönteisten tai koulukielteisten
asenteiden kautta (Kärkkäinen, 2004, s. 94). Kalalahti (2012) toteaa, että koulumyönteiset op-
pilaat sitoutuvat ja sopeutuvat koulukulttuuriin, näkevät koulutuksen pääosin myönteisenä ja

haluavat oppia. Kalalahti jatkaa, että etenkin vanhempien tuella ja huolenpidolla on suuri merkitys koulumyönteisyyden kannalta. Myönteinen suhtautuminen kouluun ja opiskeluun nähdään kouluarvosanoja edistävänä tekijänä (Kalalahti, 2012). Härkönen (2010) toteaa, että lapsuusajan kasvuympäristö eli lapsuudenkodissa vallinneet arvot, toimintatavat ja asenteet ovat yhteydessä lapsen myöhempään menestykseen niin koulun kentällä kuin työpaikoillakin. Koulutuksen korkealle arvottavat vanhemmat kasvattavat lapsensa pitämään koulutusta tärkeässä asemassa (Härkönen, 2010).

Vanhempien kulttuurisilla resursseilla sekä osallistumisella kulttuuriin toimintoihin on pysyvä vaikutus heidän lastensa kulttuuripääomaan (Kallunki, 2023). Kasautuessaan sosiokulttuuriset resurssit tai niiden puute johtavat sukupolvelta toiselle periytyviin hyvä- tai huono-osaisuuden kierteisiin (Kärkkäinen, 2004, s. 130). Kraaykamp ja van Eijck (2010) toteavat, että eritasoinen investoiminen etenkin ruumiillistuneeseen kulttuuripääomaan tulee ajan kuluessa näkyväksi yksilöiden välisinä eroina. Eritasoista kulttuuriin investoimista ja yksilöiden välisiä eroja päädytään kuitenkin koulun kentällä pitämään luonnollisina lahjakkuuseroina (Kraaykamp & van Eijck, 2010). Kyvykkäinä ja lahjakkaina erottuvatkin kouluissa ne oppilaat, jotka ovat saaneet paljon useampien sukupolvien keräämää pääomaa (Bourdieu, 1986). Edellisten sukupolvien kasaama kulttuurinen pääoma siirtyy seuraaville sukupolville erityisesti koulutusta koskevin asenteina ja kyvykkyytenä (Ruohola, 2012, s. 142).

Yhteenvedon voidaan todeta, että kykyjen periytyvyys ja se, millaisia arvostuksia koulutukselle annetaan selittävät osan vanhempien ja lasten sosiaalisen aseman yhteydestä (Härkönen, 2010). Myös Ruohola (2012) toteaa koulutuksen periytyvyyttä äideiltä tyttärille käsittelevässä väitöskirjassaan, että äitien välittämällä arvoilla ja suhtautumistavoilla näyttäisi olevan suuri vaikutus tyttärien kouluttautumiseen ja koulutusvalintoihin (s. 135). Vauhkonen ja kollegat (2017) huomauttavat, että osa vanhemmista saattaa välittää lapsilleen myös sellaisia arvoja ja asenteita, jotka eivät tue opiskelua. Alemmista sosiaaliluokista tulevien vanhempien niukemmat kulttuuriset resurssit saattavatkin estää heitä lastensa koulunkäynnin ja opiskelun tukemisessa (Vauhkonen ym., 2017).

Kulttuuriperimä muuttuu hitaasti ja vasta silloin on perittävää, kun pääomaa on kasautunut edellisille sukupolville (Kärkkäinen, 2004, s. 289). Koulutuksen periytyminen on haaste yhteiskunnallisen tasa-arvon toteutumisen näkökulmasta etenkin silloin, kun huono-osaisuus ja heikompi kulttuuriperimä vaikuttavat negatiivisesti lapsen koulunkäyntiin ja kouluvalintoihin. Täytyy

kuitenkin ottaa huomioon myös se, ettei periytyvyys tapahdu täydellisesti ja lapsen koulunkäyntiin vaikuttavat monet muutkin tekijät kuin vain kotoa saadut lähtökohdat. Ruohola (2012) toteaa, että yksilön tekemiin kouluvalintoihin nähdään vaikuttavan myös esimerkiksi hänen koulumenestyksensä sekä tulevaisuudensuunnitelmansa (s. 135). Kärkkäinen (2004) lisää, että koulutusmahdollisuuksien laajennuttua lapsen oman motivaation merkitys tavoitteiden saavuttamisessa korostuu (s. 287).

Tutkimuksellisessa keskiössä ovat myös viime aikoina olleet ne opiskelijat, jotka ovat sukunsa ensimmäisiä ylioppilaita tai yliopisto-opiskelijoita. Esimerkiksi O'Shea (2016) ehdottaa suvun ensimmäisiä yliopisto-opiskelijoita koskevassa tutkimuksessaan, että kulttuuripääoman sijaan heikommista sosiokulttuurisista lähtökohdista tulevat opiskelijat hyödyntävät koulutusurallaan muita ominaisuuksia, kuten kunnianhimoa, sinnikkyyttä sekä tulevaisuuden toiveita. Kouluvalintoja ja käytettyjä koulutusmahdollisuuksia selittävät siis myös muut osatekijät sosiaalisen taustan ja vanhempien tarjoaman kulttuuriperimän lisäksi. Eccles (2005) toteaa, että vanhemman ja lapsen vuorovaikutus on niin kompleksi järjestelmä, että tarkkojen kausaalisuhteiden tai johtopäätösten esittäminen vanhempien vaikutuksesta lasten koulumenestykseen on vaikeaa.

3.3 Yhteiskuntaluokat

Yleensä yhteiskuntaluokan käsitettä käytetään silloin, kun halutaan kuvata sosiaalista eriarvoisuutta ja yksilöiden jakautumista yhteiskunnassa (Sanaksenaho, 2006, s. 16). Luokkajako perustuu siihen, että palkinnot ja rasitukset jakautuvat yhteiskunnassa epätasaisesti (Allardt & Littunen, 1984, s. 87). Yhteiskuntaa jäsenetään edelleen erilaisten järjestysten ja hierarkioiden kautta (Anttila ym., 2016), ja yksilöt jakautuvat yhteiskunnan sisällä muun muassa heidän tulojensa, omistuksensa sekä ammattinsa perusteella (Allardt & Littunen, 1984, s. 105–109). Eri sosiaaliluokkien välinen rakenteellinen eriarvoisuus syntyy luokkien erilaisista mahdollisuuksista saada yhteiskunnassa tavoiteltuja hyödykkeitä, varallisuutta ja valtaa (Antikainen ym., 2021, s. 37–38).

Erolan (2010) mukaan yhteiskuntaluokat erotellaan useimmiten toisistaan eri ammattien muodostamien ryhmien perusteella. Ammatin lisäksi kuitenkin myös muiden tekijöiden, kuten perhetaustan ja koulutuksen nähdään vaikuttavan siihen, mihin luokkaan yksilö kokee kuuluvansa (Erola, 2010). Lisäksi esimerkiksi etninen tausta, sukupuoli ja asuinalue voivat vaikuttaa siihen,

mihin luokkaan yksilö sijoittaa itsensä (Antikainen ym., 2021, s. 38). Roos (1988) jatkaa yhteiskuntaluokan käsitteen määrittelyä toteamalla, että eri yhteiskuntaluokat eroavat toisistaan elämäntyyteiltään. Luokkarakenne on jotain muuta kuin esimerkiksi ihmisen saavuttama koulutus tai varallisuus, sillä se on jokaisessa yksilössä sisällä ja tulee näin ollen ilmi eri elämäntavoissa (Roos, 1988, s. 102).

Yhteiskuntaluokista historiallisesti puhuttaessa viitataan usein Karl Marxin ja Max Weberin luokkakäsityksiin (Sanaksenaho, 2006, s. 16). Marxin ja Engelsin (1974) mukaan marxilaisessa luokkakäsityksessä keskiössä on taloudellinen pääoma, jota yksilöt pyrkivät kasaamaan. Luokkajaot perustuvat Marxin ja Engelsin mukaan työnjakoon ja tuotantovälineiden omistukseen. Saman verran pääomaa hallussaan pitävät henkilöt kuuluvat samaan luokkaan ja tekevät samankaltaista työtä (Marx & Engels, 1974). Weber (1978) hahmottaa yhteiskuntaluokat luokkaseman käsitteen kautta. Luokka-asemalla Weber viittaa muun muassa yksilön mahdollisuuteen saavuttaa tietty asema elämässä. Tämä on Weberin mukaan seurausta tavaroiden ja taitojen hallinnasta ja niiden tuloja tuottavasta käytöstä. Luokan muodostavat Weberin mukaan ihmiset, jotka ovat samassa luokka-asemassa ja jakavat näin ollen samankaltaiset kiinnostuksen kohteet. Weber jakaa yhteiskuntaluokat työväenluokkaan, pikkuporvaristoon, omaisuudettomaan sivistyneistöön sekä koulutuksen ja omistuksen kautta etuoikeutettuun luokkaan (Weber, 1978, s. 302–305).

Bourdieu (1998) luokkakäsityksessä luokat ovat tulosta luokitustaisteluista. Luokkien olemassaolo ratkeaa kentällä taistelussa, jossa toimijoille juurrutetaan jokin näkemys sosiaalisesta maailmasta sekä tapa havaita ja rakentaa se (Bourdieu, 1998, s. 22). Ihmiset jakautuvat sosiaalisessa tilassa taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman muodostaman kokonaispääoman perusteella (Bourdieu, 1987b). Yksilön luokka-aseman määrää ensinnäkin se, missä asemassa ja kuinka vahvoilla pelaaja on yhteiskunnan eri kentillä, mutta myös yksilön habitus, joka osaltaan sanelee sitä, miten yksilö konkreettisesti eri kentillä toimii (Roos, 1988, s. 20, 101). Kauranen & Lahikainen (2016) vertailevat artikkelissaan Marxin ja Bourdieun luokkakäsityksiä, jotka eroavat toisistaan olennaisesti etenkin pääoman käsitteen kannalta. Marxilaisessa luokkakäsityksessä korostuu kapitalistinen tuotantotapa sekä pyrkimys omistaa ja lisätä taloudellista pääomaa, kun taas Bourdieun luokkakäsityksessä keskiössä on ajatus siitä, että yhteiskunnallista valtaa ja hallintaa ylläpidetään taloudellisen pääoman lisäksi myös sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman avulla (Kauranen & Lahikainen, 2016).

Purhosen ja kollegoiden (2014) mukaan Bourdieulle keskeisin ihmisiä ja esineitä erotteleva ja luokitteleva symbolisen vallan väline on maku. He jatkavat, että maun, kulutuksen ja elämäntyyliä valintojen kautta yksilö ilmentää omaa statustaan ja asemaansa yhteiskunnassa (s. 13, 15–16). Maku ja elämäntyyliä valinnat ovat kulttuurin puitteissa tapahtuva elämän jäsentämisen tapa, jolla enemmän tai vähemmän tietoisesti tavoitellaan valtaa ja tunnustusta (Roos, 1988, s. 12–14). Bourdieun teoksissa maku on yhteiskunnallisen eriytymisen ja kerrostumisen selittävä tekijä, yksilön luokka-aseman osoittaja ja rakennusaine sekä uusintamisen väline (Purhonen ym., 2014, s. 15–17). Maku on Bourdieulle luokkaerojen perusta ja arkielämä on kamppailua sekä valtataistelua siitä, kuka saa päättää legitimitistä mausta (Roos, 1988, s. 71–72). Symbolisten rajojen määrittelyssä eri elämäntavat ja makutottumukset tunnistetaan yhteiskuntaluokiksi, jolloin kamppailu sosiaalisesta statuksesta kietoo yhteen yksilön elämäntyylin, kulttuuriset luokitteletut sekä yhteiskuntaluokat (Purhonen ym., 2014, s. 14–15).

Perinteinen sosioekonomisiin jaotteluihin viittaava yhteiskuntaluokan käsite on viime vuosikymmenten aikana menettänyt merkitystään, ja sen rinnalla onkin yhä enenevässä määrin käytetty muita yhteiskunnallisia jaotteluita, kuten etnisyyteen ja sukupuoleen perustuvat jaot (Melin, 2010). Koulutusmahdollisuuksien monipuolistuminen ja elintason nousu ovat olleet perusteluina sille, miksi yhteiskuntaluokka on sanana menettänyt merkityksensä eri ihmisryhmien erottelijana ja yksilön arvon mittarina (Naumanen & Silvennoinen, 2010). Yhteiskuntaluokka näkyy kuitenkin edelleen vahvasti yksilöiden arjessa (Melin, 2010). Luokka vaikuttaa yhteiskunnassa sekä yksilöiden tietoon ja kokemuksiin että toimintatapoihin (Kauranen & Lahikainen, 2016). Anttilan ja kollegoiden (2016) mukaan luokkaa tehdään ja eletään myös normaaleiksi omaksuttujen, rutiininomaisten toimien kautta ilman, että näitä toimia tulkitaan luokkaan liittyviksi. He jatkavat, että yhteiskunnalliset jaottelut valtasuhteina ohjaavat yksilöitä ja ryhmiä asettaen toiminnalle paineita ja rajoja. Täytyy kuitenkin huomioda, että luokkajaot voivat myös elää tilanteisesti ja muuttua ajassa (Anttila ym., 2016).

Keskittymällä yksilöitä eriarvoistavien sosiaalisten ja kulttuuristen rakenteellisten ongelmien sijaan yksilöllisiin eroihin ja identiteetteihin päädytään eriarvoisuus kytkemään yksilöön ja ylläpitämään näennäistä mahdollisuuksien tasa-arvoa (Käyhkö, 2007). Myös koulun kentällä tulisi huomioda eri taustoista tulevien lasten eriarvoinen kulttuuripääoma. Koulutuskelpoisimpina voidaan pitää niiden perheiden lapsia, joiden kotikulttuuri on yhtäläinen koulun kulttuurin kanssa (Liljander, 2012). Korkeammista yhteiskuntaluokista tulevat lapset ovat kotoaan saaneet sellaisia taitoja ja toimintatapoja, jotka auttavat lasta etenemään koulutuspolulla (Alasuutari, 1997). Yhteiskunnallinen eriarvoisuus linkittyy siis vahvasti yhteiskuntaluokkiin, ja jättämällä

yhteiskuntaluokan käsite pois julkisesta keskustelusta on eriarvoisuuden tutkiminen ja siitä puhuminen on mahdotonta (Erola, 2010). Yhteiskuntaluokkien eritasoinen kulttuuriin osallistuminen näkyy niin koulussa kuin työelämässäkin. Taloudellisen pääoman lisäksi nykyisessä luokkatutkimuksessa tulisi huomioida myös kulttuurisen pääoman ulottuvuus, sillä juuri kulttuuripääoman kautta vahvistamme omaa asemaa, pyrimme erottautumaan muista sekä rakennamme luokka-asemia (Melin, 2010).

4 Koulutuksen reproduktio

Tässä neljännessä pääluvussa käsittelen koulutuksen kautta tapahtuvaa kulttuurista uusintamista eli kulttuuri-reproduktiota. Lisäksi tuon tässä pääluvussa ilmi sitä, miten pääomat vaikuttavat yksilön kouluun sopeutumiseen ja koulumenestykseen. Ensimmäisessä alaluvussa nostan esille, miten koulutusjärjestelmä osallistuu kulttuuriseen uusintamiseen koulussa tapahtuvan valikoinnin ja oppilaiden luokittelujen kautta. Toisessa alaluvussa pohdin kirjallisuuden kautta sitä, onko yhtenäiskoulujärjestelmään siirtymisen myötä koulutusmahdollisuuksien tasa-arvoa pystytty saavuttamaan.

4.1 Koulutusjärjestelmä kulttuurisena uusintajana

Koulutusjärjestelmä edesauttaa kulttuuripääoman epätasaista jakautumista ja näin ollen yhteiskuntarakenteen ylläpitämistä sellaisena kuin se on (Bourdieu, 1998, s. 30). Kulttuurisella reproduktiolla eli kulttuurisella uusintamisella tarkoitetaan kulttuurin eri muotoja koskevan tiedon, maun ja kulttuuriin osallistumisen siirtymistä sukupolvelta toiselle (Kallunki, 2023). Koulutusjärjestelmä osallistuu yhteiskuntarakenteen uusintamiseen hyväksymällä kulttuurisen pääoman perinnöllisen siirtymisen (Bourdieu, 1986). Reproduktioteoriat näkevät koulutuksen ainoana tehtävänä yhteiskunnallisten käytänteiden ja vallanjaon uusintamisen sekä uudelleentuottamisen (Antikainen ym., 2021, s. 93). Koulutusjärjestelmän tarkoituksena on siis varmistaa olemassa olevan kulttuurin ja sosiaalisen järjestyksen jatkuminen ja muuttumattomuus (esim. Bourdieu, 1998, s. 31).

Oppilaiden erilaiset lähtökohdat tulevat koulun käytännöissä tunnistetuiksi. Koulutusjärjestelmä uusintaa ja ylläpitää kulttuuripääoman epätasaista jakautumista oppilaiden välillä säilyttämällä luokittelujen kautta jo olemassa olevat sosiaaliset erot (Bourdieu, 1998, s. 31–33). Vaikka kouluissa pyritään tasa-arvoon ja jokaisen samanarvoiseen kohteluun, pakottavat koulujärjestelmän tuottama valikointi ja olemassa olevan pääomanjaon uusintaminen lapsia menestymään sosiaalisen asemansa mukaisesti (Antikainen ym., 2021, s. 167). Koulun kentällä oppilaita eriytetään ja luokitellaan heidän kykyjensä ja taitotasonsa perusteella (Reichelt ym., 2019). Naumanen ja Silvennoinen (2010) lisäävät, että koulun kentällä tapahtuva oppilaiden arvioiminen sekä keskinäiseen paremmuusjärjestykseen asettaminen tapahtuu jo alakoulusta lähtien ja jatkuu myöhemmille luokka-asteille siirtyessä. Naumanen ja Silvennoisen mukaan taitotason perusteella luokittelu vahvistaa oppilaiden käsityksiä heidän kyvyistään oppia sekä heistä oppijoina. Tämä on varsinkin alemmista sosiaaliluokista tuleville lapsille erittäin

haitallista, sillä sen lisäksi, että kodin vähäinen kulttuuripääoma ennustaa heikompaa menestystasoa koulussa, vaikuttavat sekä vanhempien että lapsen matalat odotukset lapsen koulumenestykseen negatiivisesti (Naumanen & Silvennoinen, 2010).

Koulun kentällä tapahtuvan luokittelun ja valikoinnin kautta erotellaan paljon kulttuuripääomaa hallussaan pitävät oppilaat niistä, joilla tätä pääomaa ei ole (Bourdieu, 1998, s. 31–33). Uusintaessaan vallitsevat yhteiskunnalliset rakenteet, koulu päätyy toimimaan sosiaaliryhmiä toisistaan erottelevan valikoinnin välineenä (Kivinen & Rinne, 1995, s. 127). Antikainen ja kollegat (2021) toteavat, että valikointimenetelmät ovat kouluissa nykyään yhä hienovaraisempia ja oppilaita luokitellaan muun muassa taloudellisesti tulojen ja elintapojen kautta sekä sosiaalisesti saattaen tietynkaltaiset ihmiset yhteen. Myös oppilaiden kulttuurinen pääoma sosiaalisen aseman, maun ja sivistyneisyyden kautta joutuu koulussa luokittelun kohteeksi (Antikainen ym., 2021, s. 166).

Kouluissa oppilaita eriytetään muun muassa heidän kykyjensä ja taitotasonsa perusteella (Reichelt ym., 2019). Antikaisen ja muiden (2021) mukaan yksi koulutuksen yhteiskunnallisista tehtävistä on tuottaa valikointia ja yhteiskunnallista uusintamista. Koulutus tarjoaa oppilaille yhtäläisiä koulutusmahdollisuuksia, mutta päätyy rinnalla uusintamaan olemassa olevat sosiaaliset kerrostumat suosimalla paljon pääomia perineitä (Antikainen ym., 2021, s. 166). Olemassa olevien sosiaalisten kerrostumien uusintamisesta on Reicheltin ja kollegoiden (2019) mukaan kyse etenkin silloin, kun oppilaita eriytetään heidän kykyjensä sijaan lähtökohtien ja sosiaalisen aseman perusteella. He jatkavat, että näin tapahtuessa on vaarana, että huonommat sosiaaliset lähtökohdat saaneet lapset tulevat jo koulupolun alkaessa sijoitetuiksi alemmille koulutuslinjoille. Tämä heikentää heidän mahdollisuuksiaan tavoitella korkeampia koulutustasoja ja tutkintotodistuksia (Reichelt ym., 2019).

Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että eri taustoista tulevien oppilaiden toisistaan eroavat arvot, tottumukset ja toimintamallit ovat vahvasti yhteydessä koulussa saavutettuihin tuloksiin (Antikainen ym., 2021, s. 274). Naumasen ja Silvennoisen (2010) mukaan pelkästään kyky omaksua uutta tietoa ei riitä selittämään sitä, miten kukin oppilas kykenee vastaanottamaan koulun tarjoamia oppisisältöjä. Tärkeäksi tekijäksi nähdään myös se, kuinka oppilas pystyy kotiutumaan koulun toimintatapoihin ja kulttuuriin sekä kokemaan ne omakseen (Naumanen & Silvennoinen, 2010). Koulutus ei siis tuota vain yksittäisiä ammatillisia valmiuksia, vaan sen kautta oppilaille juurrutetaan tietynlainen identiteetti ja habitus ikään kuin muiden koulutusjärjestelmien tavoitteiden sivutuotteena (Alasuutari, 1997).

Oppilaiden yksilölliset habitukset arvostellaan koulussa niin, että joitakin habituksen piirteitä pidetään poikkeavina ja ne päädytään näin ollen torjumaan, kun taas osa piirteistä saa koulun kentällä vahvistusta (Kivinen ym., 1985, s. 38). Liljander (2012) toteaa, että vaatiessaan oppilailta tietynlaista habitusta, erottuvat koulutuskelpoisimpina niiden perheiden lapset, joille on jo kotikasvatuksessa juurrutettu tietynlainen kulttuuri puhetyylin, elämänarvojen, tapojen ja tottumusten kautta. Kivisen ja muiden (1985) mukaan koulussa oppilaalta odotetaan tietynlaista käyttäytymistä, kuten tunnollisuutta, kärsivällisyyttä, itsekuria ja sääntöjen noudattamista. Oppilaat, joiden habitus on yhtäläinen koulun kentällä vallitsevaan habitukseen ja kulttuuriin, tarttuvat koulun tarjoamiin mahdollisuuksiin ja vastaanottavat koulun tarjoamaa oppisisältöä keskimääräisesti paremmin kuin ne oppilaat, joiden habitus näyttäytyy poikkeavana (Kivinen ym., 1985, s. 36–38, 89). Koulutuksen myötä yksilön tulisi omaksua ne tavat ja asenteet, joita yhteiskunnan kulttuurinen ja taloudellinen eliitti edustaa (Alasuutari, 1997).

Kivinen ja kollegat (1985) havainnollistavat koulun tuottamaa normaaliutta ja poikkeavuutta seuraavasti: oppilas tuo kouluun mukanaan sosiokulttuurisen taustansa mukaisen habituksen, joka arvioidaan koulussa joko normaaliksi tai poikkeavaksi kullakin hetkellä hallitsevan kulttuurin kautta (s. 37–40). Kouluissa monopolisoidaan tiettyä kulttuuria, makua ja elämäntyyliä, jolloin vähäisesti kulttuuripääomaa perintönä saaneilla oppilailla on vaarana joutua luokitelluiksi standardista poikkeaviksi (Antikainen ym., 2021, s. 167). Koulutusjärjestelmän tuottama uusintamista ja tietynlaista habitusta suosivaa valikointia pidetään kuitenkin neutraalina ja luonnollisena ja näin ollen ne jäävät kyseenalaistamatta (Kivinen ym., 1985, s. 38; Bourdieu & Wacquant, 1995, s. 204). Paljon pääomia kotoaan perineitä suosiva valikointi tapahtuu kaikilla koulutustasoilla ja jatkuu edelleen myös korkeakouluissa (Liljander, 2012).

Alasuutarin (1997) mukaan kouluinstituutio on kenttä, jolla oppilas voi kerätä ja lisätä kulttuuripääomaansa. Koulutuksen kautta pystytään siis tasaamaan eri sosiaaliluokista tulevien yksilöiden eroja kulttuuripääoman suhteen (Alasuutari, 1997). Varhaisimpien kokemusten kautta muodostunut habitus ohjaa kuitenkin yksilön toimintaa ja valintoja koulussa. Lisäksi habitus määrää sitä, kokeeko oppilas koulun kenttää ylipäättään investoimisen ja panostamisen arvoiseksi. Parhaiten koulun kulttuuriin sopeutuvatkin ne oppilaat, joiden maku, kulttuuri sekä elämäntyyli ovat yhtäläisiä koulun kulttuurin kanssa. Antikainen ja kollegat (2021) toteavatkin, että vaikka koulujärjestelmä pyrkii yhtäläisten koulutusmahdollisuuksien tarjoamiseen, on samalla vaarana, että olemassa olevat sosiaaliset kerrostumat tulevat koulun käytännöissä uusintetuiksi (s. 166).

4.2 Mahdollisuuksien tasa-arvo koulussa

Viime vuosina Suomessa on keskusteltu paljon koulutusmahdollisuuksien tasa-arvosta eli jokaisen yhtäläisistä oikeuksista ja mahdollisuuksista menestyä sekä tavoitella samoja koulutuksellisia päämääriä lähtökohdistaan riippumatta (esim. Pulkkinen, 2020). Mahdollisuuksien tasa-arvoa pidetään yhteiskunnan yhtenä tärkeimmistä päämääristä ja sen ajatellaan mahdollistavan sosiaalinen liikkuvuus (Härkönen, 2010). Kärkkäinen (2004) toteaa, että yhtenäiskoulujärjestelmään siirtymistä on aikoinaan perusteltu esimerkiksi sillä, että se tarjoaa jokaiselle kouluun tulevalle yhtäläiset mahdollisuudet tavoitella samoja koulutuksellisia päämääriä yhteiskuntaluokasta tai varallisuudesta riippumatta (s. 1).

Kivisen ja Rinteen (1995) mukaan koulutusta on Suomessa tarjolla monipuolisesti enemmän, ja erot kotoa saaduissa resursseissa eivät enää vaikuta koulutukseen osallistumiseen ja koulussa pärjäämiseen samalla tavalla kuin ennen (s. 18). Keskimääräisen koulutustason nousun eli koulutusekspansion myötä koulutus on vähitellen tullut mahdolliseksi myös vähävaraisille ja pienituloisille (Naumanen & Silvennoinen, 2010). Blom ja Melin (2014) toteavatkin, että luokkaryhmien väliset koulutuserot ovat vähentymässä ja työväenluokkaisten perheiden lasten korkeakouluttautuminen on lisääntynyt viime vuosikymmeninä tuntuvasti. Koulutusekspansion syyksi Blom ja Melin mainitsevat muun muassa aloituspaikkojen määrän lisäämisen kaikille koulutusaloille sekä koulutuksellisen tasa-arvon kasvamisen. Tästä huolimatta nuorten koulutusvalinnat ovat edelleen vahvasti kytköksissä vanhempien koulutustaustaan (Blom & Melin, 2014).

Kärkkäisen (2004) mukaan koulutusmahdollisuuksien tasa-arvon kautta koulutuseroja ei olla pystytty tasaamaan odotetulla tavalla, ja tutkimukset ovat osoittaneet, että alemmista sosiaaliluokista tulevat lapset käyttävät edelleen koulutusmahdollisuuksia hyväkseen vähemmän ja menestyvät pääosin heikommin kuin korkeampien luokkien lapset. Kärkkäinen toteaa, että koulutuserot ovat osin jopa suurentuneet ja yhtenä syynä tälle voidaan pitää kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman epätasaista jakautumista (s. 1, 99, 116). Taloudellisen pääoman vaikutuksen yksilön kouluttautumiseen on korvannut kotien tarjoama erilainen kulttuuripääoma, joka asettaa yksilöt lähtökohtaisesti eri asemaan (Kivinen & Rinne, 1995, s. 18–20). Voidaan ajatella, että koulusaavutukset ovat perheen sosioekonomisen aseman sijaan pikemminkin tulosta perheen odotuksista ja asenteista, jotka välittyvät lapsen koulukokemuksiin ja vaikuttavat lopulta lapsen asenteisiin koulua kohtaan (Kalalahti, 2012).

Alasuutarin (1997) mukaan sivistyneistöperheistä tulevat lapset ovat jo kotikasvatuksensa kautta saaneet sellaisia taitoja, makumieltymyksiä ja suhtautumistapoja, jotka auttavat lasta etenemään koulutuspolulla. Lisäksi ylemmistä luokista tulevat lapset voivat vaihtaa perintönä saamansa kulttuuripääoman myöhemmin muiksi pääoman lajeiksi, kuten taloudelliseksi pääomaksi (Alasuutari, 1997). Antikaisen ja kollegoiden (2021) mukaan heikommista sosiaalisista asemista tulevilla lapsilla on heidän alhaisemman kulttuuripääomansa ja poikkeavan habituksensa takia suurempi riski epäonnistua koulun kentällä. Lisäksi heillä on heikompi kyky investoida koulutukseen kuin korkeammista sosiaalisista asemista tulevilla lapsilla (Antikainen ym., 2021, s. 148–149, 167).

Kärkkäinen (2004) toteaa, että kulttuuripääoma periytyy kasvatuksessa siinä määrin, ettei koulutusmahdollisuuksia lisäämällä ja tasa-arvoistamalla pystytä tuottamaan jokaisen kykyjen mukaista koulutuksellista tasa-arvoa. Koska pääomat jakautuvat epätasaisesti, jäävät koulutusmahdollisuudet aina osalla käyttämättömiksi mahdollisuuksiksi (Kärkkäinen, 2004, s. 289). Valinnanmahdollisuuksien lisääntyessä on vaarana, että sosiaaliset ongelmat siirtyvät yksilötasolle (Blom & Melin, 2014). Kun vastuu onnistumisesta ja epäonnistumisesta asetetaan yksilön harteille, päädytään mitätöimään ihmisen koko elämänsä vaikuttava sosiaalinen todellisuus (Antikainen ym., 2021, s. 147). Oppilaiden koulumenestys riippuu kodin kulttuurin ja koulukulttuurin vuorovaikutuksesta (Naumanen & Silvennoinen, 2010).

Bourdieu (1986) huomauttaa, että tarkastelemalla vain koulutukseen käytettyjä rahamääräisiä investointeja, päädytään sivuuttamaan se tosiasia, että eri yhteiskuntaluokilla on erilaiset resurssit investoida kulttuuriseen pääomaan. Yksilön menestymiseen koulussa vaikuttavat etenkin hänen kyvykkyytensä ja lahjakkuutensa ja nämä ominaisuudet ovat Bourdieun mukaan itessään ajan sekä kulttuuripääomaan investoimisen tulos. Näin ollen yksilön koulumenestys riippuu perheen aiemmin sijoittamasta kulttuuripääomasta (Bourdieu, 1986). Myös Antikainen ja kollegat (2021) nostavat tämän Bourdieun ajatuksen esille toteamalla, että koulussa tapahtuva luokittelu, valikointi ja eriyttäminen naamioidaan puheeksi lahjakkuuseroista ja yksilöllistä kyvyistä. He jatkavat, että näin oppilaiden sosiokulttuurista eriarvoisuutta ja erilaisia lähtökohtia päädytään pitämään koulun toiminnoissa luonnollisina lahjakkuuseroina, ja koulutuksen tuottama uusintaminen sekä paljon pääomia perineitä suosiva valikointi saa neutraalin muodon. Koulutuksessa yhteiskunnallinen hierarkia kääntyy älyn, tiedon ja tutkintojen muodostamaksi hierarkiaksi (Antikainen ym., 2021, s. 167).

Kokoavasti voidaan todeta, että koulutusmahdollisuuksia lisäämällä on saatu kavennettua sosiaalisen alkuperän vaikutusta koulutukseen osallistumiseen. Jokaisella on siis Suomessa yhtäläinen mahdollisuus osallistua koulutukseen ja kerätä koulun tarjoamaa pääomaa. Koulutusmahdollisuuksien tasa-arvo ei kuitenkaan ole vähentänyt yksilön kulttuurisen pääoman vaikutusta kouluttautumiseen ja koulumenestykseen (Antikainen ym., 2021, s. 124). Kodin kulttuuripääoma ja vanhempien koulutustaso vaikuttavat siis koulutusmahdollisuuksien tasa-arvosta huolimatta edelleen vahvasti siihen, kuinka korkealle lapset kouluttautuvat (Kivinen & Rinne, 1995, s. 43). Yhteenvetona voidaankin todeta, että koulutuksen näennäisesti yhdenvertaisista mahdollisuuksista hyötyvät parhaiten niiden perheiden lapset, jotka omaavat paljon kotoa perittyä kulttuuripääomaa (Naumanen & Silvennoinen, 2010). Koska koulutukseen vaikuttavat kulttuuriset pääomat ovat lapsilla jo lähtökohtaisesti erilaiset, ei koulutuksellista tasa-arvoa pystytä saavuttamaan mahdollisuuksien tasa-arvolla koskaan (Kärkkäinen, 2004, s. 289).

5 Johtopäätökset

Tässä kandidaatintutkielmassa keskeisimpänä tavoitteena oli selvittää Pierre Bourdieun pääomateoriaa ja etenkin kulttuurisen pääoman ja koulutuksen periytyvyyden välistä yhteyttä. Tämän tavoitteen pohjalta muodostuikin tutkimuskysymykseni ”Kuinka Pierre Bourdieun pääomateorian avulla voidaan selittää kulttuurisen pääoman yhteyttä koulutuksen periytyvyyteen?” Kandidaatintutkielmastani ilmenee, että etenkin sukupolvelta toiselle periytyvä kulttuurinen pääoma ja vanhempien koulutustausta määrittävät vahvasti sitä, mille koulutuspolulle yksilö valikoituu, kuinka kauan hän koulunkäyntiään jatkaa ja kuinka hän sopeutuu koulun kulttuuriin. Kulttuuripääoman ja koulutuksen periytyvyyden välinen yhteys on todellisuudessa kuitenkin kompleksisempi eikä kausaalisuhteiden esittäminen ollut tässä kirjallisuuskatsauksessa mahdollista. Tiettyjä johtopäätöksiä kulttuuripääoman ja koulutuksen periytyvyyden välisestä yhteydestä voidaan kuitenkin esittää.

Lähes automaattisesti periytyvänä ominaisuutena kulttuuripääoma antaa oppilaalle tietyt lähtökohdat kouluvalintojen tekemiseen ja koulussa pärjäämiseen. Vaikka yksilöt voivat kerätä ja lisätä kulttuurista pääomaansa yhteiskunnan eri kentillä, ohjaa varhaisimpien kokemusten kautta muodostunut habitus yksilön toimintaa ja saa hänet kokemaan kentän investoimisen arvoiseksi (Antikainen ym., 2021, s. 252–253; Bourdieu & Wacquant, 1995). Koulumaailman näkökulmasta katsottuna habitus ohjaa yksilöä joko panostamaan ja investoimaan opiskeluun sekä taistelemaan kentällä olevista pääomista tai kokemaan koulun tarjoaman kulttuuripääoman hyödyttömäksi ja itselle vieraaksi. Kouluarjessa habitus määrittää yksilön toimintatapoja ja suhtautumista koulunkäyntiin ylipäätään. Koska oppilaiden habitukset eroavat toisistaan, eivät he koulun kentällä käytä koulutusmahdollisuuksia tasavertaisesti hyväkseen.

Käyhkön (2007, s. 132) mukaan “[y]ksilöt asettuvat yhä syntymästään saakka erilaisiin sosiaalisiin asemiin, joissa on erilaiset resurssit ja mahdollisuudet oman elämän rakentamiseen”. Lähtökohdat koulussa pärjäämiseen ja koulun kentälle sopeutumiseen eivät siis ole kaikilla samanlaiset. Korkeasti koulutetut vanhemmat välittävät lapsilleen kykyjä, motivaatiota, resursseja sekä halun menestyä koulussa (Kraaykamp & van Eijck, 2010). Myös vanhempien suhtautumistapojen ja asenteiden nähdään vaikuttavan lapsen koulupolkuun. Kouluttautumista koskevat arvot, asenteet ja suhtautumistavat siirtyvät vanhemmalta lapselle koulutuskulttuurisen pääoman kautta (Ruohola, 2012, s. 20). Asenteina ja ajattelutapoina ilmentyvä koulutuskulttuurinen pääoma suuntaa lapsen kouluun liittyviä asenteita ja odotuksia. Asenteet koulua kohtaan

kasautuvat ajan kuluessa sekä siirtyvät tiedostamattomasti ja aiheuttavat näin kouluun sopeutumisen, oppimismotivaation ja koulussa menestymisen erot. Kulttuurisen pääoman periytyessä ja muuttuessa yksilön tavaksi toimia ja havaita sosiaalinen todellisuus, määrittävät lähtökohdat ja kotoa saatu kulttuuripääoma yksilön mahdollisuuksia menestyä ja motivoitua koulunkäyntiin.

Siinä, missä koulutusmahdollisuuksien tasa-arvo on vähentänyt taloudellista epätasa-arvoisuutta koulussa, ylläpitää kulttuurisen pääoman periytyminen edelleen koulutuksellista epätasa-arvoa ja oppilaiden koulumenestyksen eroja (Kärkkäinen, 2004, s. 289). Keskeisenä johtopäätöksenä voidaan todeta, että taloudellisen eriarvoisuuden vaikutuksen koulutukseen on korvannut kotoa periytyvä kulttuuripääoma, joka asettaa yksilöt lähtökohtaisesti eriarvoiseen asemaan. Paljon kulttuuripääomaa perineet oppilaat näyttävät koulussa motivoituneina, lahjakaina sekä kyvykkäinä oppimaan (Bourdieu, 1986). Keskeisenä periytyvänä kulttuuripääoman muotona voidaan pitää etenkin ruumiillistunutta pääomaa, joka muuntuu pitkäaikaisen altistuksen kautta habitukseksi ja lopulta yksilön valintoja selittäväksi elämäntavaksi. Kulttuuripääoma linkittyy vahvasti myös koulutuksen periytymiseen ja olemassa olevien sosiaalisten hierarkioiden uusintamiseen. Etenkin koulutusjärjestelmän kautta uusinnetaan olemassa olevaa yhteiskuntarakennetta suosimalla paljon kulttuuripääomaa kotoaan perineitä oppilaita (esim. Liljander, 2012).

Tässä kandidaatintutkielmassa kulttuurinen pääoma ja koulutuksen periytyvyys näyttävät vahvasti yhteiskuntaluokkiin nivoutuneina. Eri sosiaaliluokat tarjoavat erilaista kulttuuriperimää, asennetta ja habitusta. Ruohola (2012) selventää tätä toteamalla, että korkeakoulutetut vanhemmat ovat omina kouluaikoinaan kokeneet koulun käytänteet habitukseensa yhteensopivina ja pyrkineet siksi lisäämään kulttuurista pääomaansa koulun kentällä. Näin he pystyvät Ruoholan mukaan välittämään koulumyönteistä asennetta myös lapsilleen. Vähemmän koulutetut vanhemmat taas saattavat välittää perintönä kokemaansa vierauden tunnetta ja koulukielleistä asennetta (Ruohola, 2012, s. 49). Yhteenvetona voidaan todeta, että ylemmistä sosiaaliluokista tulevat korkeakoulutetut vanhemmat pystyvät tarjoamaan lapselleen korkeampaa kulttuuriperimää, joka edesauttaa lasta sopeutumaan koulun kentälle ja koulun kulttuuriin.

Täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että kouluvalintoja ja käytettyjä koulutusmahdollisuuksia selittävät myös muut osatekijät sosiaalisen taustan ja vanhempien tarjoaman kulttuuriperimän lisäksi. Esimerkiksi oppilaan sinnikkyys ja pitkäjänteisyys sekä tulevaisuudensuunnitelmat ja

kiinnostuksenkohteet voivat edesauttaa alhaisemmasta sosiaaliluokasta tulevaa lasta menestymään koulun kentällä. Eccles (2005) toteaaakin, että vanhemman ja lapsen vuorovaikutus on niin monitahoinen järjestelmä, että tarkkojen johtopäätösten esittäminen vanhempien vaikutuksesta lasten koulumenestykseen on vaikeaa.

6 Pohdinta

Tässä kandidaatintutkielmassa tavoitteena oli nostaa esille Pierre Bourdieun pääomateoriaa keskittyen etenkin kulttuuriseen pääomaan. Keskeisimpänä tavoitteena oli kuitenkin selvittää sitä, kuinka Bourdieun pääomateorian kautta voidaan selittää kulttuurisen pääoman ja koulutuksen periytyvyyden välistä yhteyttä. Kirjallisuutta etenkin kulttuurisen pääoman kuvaamiseksi löytyi runsaasti niin Bourdieulta itseltään kuin myös muiltakin kirjoittajilta. Valitsin Bourdieun teosten joukosta pääosin lähteikseni ne aineistot, joissa Bourdieu keskittyy pääomateorian ja kulttuuripääoman kuvaamiseen. Etenkin yksi Bourdieun pääartikkeleista ”The forms of capital” (1986) nostaa kattavasti esille kulttuuripääoman eri muodot sekä pääomien yhteyden habituksen ja kentän käsitteisiin. Koen, että onnistuinkin kuvaamaan ja selvittämään näitä Bourdieun käsitteitä tässä tutkielmassa kattavasti. Bourdieun pääomateoria on kuitenkin aiheena hyvin laaja. Pääomateorian sisäistäminen ja kokonaisvaltainen ymmärtäminen tuntuikin etenkin tutkielmantekoprosessin alussa haasteelliselta ja vei aikaa. Lähdemateriaaliin perehtymisen jälkeen kokonaiskuva aiheesta alkoi kuitenkin hahmottua ja kulttuurisen pääoman, koulutuksen periytyvyyden sekä yhteiskuntaluokkien välinen yhteys tuntui selkeämmältä.

Haastavaksi etenkin Bourdieun teosten läpikäynnissä koin sen, että Bourdieu on kuvannut kulttuurisen pääoman, habituksen ja kentän käsitteet kirjallisuudessaan pitkien ja vaikeaselkoisten lauserakenteiden kautta. Varsinkin tutkielmantekoprosessin alussa oli hankalaa tulkita, mitä Bourdieu näillä käsitteillä tarkoittaa. Käytinkin Bourdieun teosten rinnalla Antikaisen, Rinteen ja Kosken (2021) kirjaa *Kasvatussosiologia*, joka on ensisijaisesti tarkoitettu kurssikirjaksi. Vaikka kurssikirjoissa sisältö on usein tiivistettyä ja yleispätevää, koen, että Antikaisen ja kollegoiden kirja antoi kulttuuripääoman tarkastelulle hyvän perustan, jonka ympärille oli helppo laajentaa näkökulmaa Bourdieun aineistosta. Sain tukea tulkinnoilleni myös Tuulikki Kärkkäisen (2004) ja Sirpa Ruoholan (2012) väitöskirjoista, joissa kulttuurisen pääoman, habituksen ja yhteiskuntaluokkien nähdään kiteytyvän yksilön koulutuskulttuuriseksi pääomaksi. Koulutus-kulttuurinen pääoma näyttäytyikin tässä kandidaatintutkielmassa Bourdieun pääomateorian, yhteiskuntaluokkien sekä koulutuksen periytyvyyden välisenä linkkinä.

Pyrin läpi kandidaatintutkielmani tekoprosessin arvioimaan käyttämieni lähteiden luotettavuutta ja käytin vain vertaisarvioitua lähdekirjallisuutta. Olen myös viitannut käyttämiini aineistoihin niin, että lukija pystyy löytämään alkuperäisen tiedon helposti. Osa käyttämästäni lähdekirjallisuudesta on peräisin 1990-luvulta, mikä tarkoittaa sitä, etteivät ne ole aivan tuoreimpia julkaisuja. Tämä ei mielestäni tarkoita kuitenkaan sitä, että näissä aineistossa tieto olisi

vanhentunutta. Etenkin Bourdieun menestyksekkäimpinä julkaisuvuosikymmeninä (1970–1990) monet tutkijat kiinnostuivat reproduktiosta ja kulttuurisesta pääomasta ja tällöin niistä kirjoitettiin runsaasti. Vaikka Bourdieun pääomateorialle löytyy edelleen kannattajansa, ovat kuitenkin monet muut kasvatussosiologiset tutkimuskohteet vieneet tutkimuksellista huomiota, ja Bourdieun voidaan sanoa kadonneen tutkimuksen valtavrasta. Näin ollen myös kulttuuripääomaa ja kulttuurireproduktiota käsittelevä kirjallisuus on suurelta osin peräisin muutamien vuosikymmenten takaa. Aiheen kattavan kuvaamisen onnistumiseksi koinkin tarpeelliseksi valita muutamien uudempien tutkimusten lisäksi myös vanhempaa lähdeaineistoa tutkielmaani. Käyttämäni vanhemmat julkaisut käsittelevät Bourdieun pääomateoriaa kuitenkin edelleen pääosin relevantisti.

Vaikka kulttuurisen pääoman ja koulutuksen periytyvyyden välisestä yhteydestä voidaan esittää kirjallisuuden pohjalta tiettyjä johtopäätöksiä, ei tämä tutkielma tarjoa mahdollisuutta syyseuraussuhteiden tarkasteluun. Tämä kirjallisuuskatsauksena toteutettu kandidaatintutkielma tarjoaa pohjan kausaalisuhteiden tarkastelua varten tarvittavalle empiiriselle tutkimukselle. Aiheen jatkaminen Pro gradu -tutkielmaksi vaatii aineiston hankinnan kannalta siis empiiristä otetta. Kulttuurista pääomaa ja koulutuksen periytyvyyttä käsittelevää tutkimusta olisi erittäin mielenkiintoista jatkaa vielä empiirisen aineiston kanssa, jolloin näiden kahden tekijän vaikutussuhteen tarkastelu tulisi mahdolliseksi. Mielenkiintoista olisi myös tutkia maahanmuuttajataustaisten kulttuurista pääomaa. Maahanmuuttajat tulevat usein erilaisista kulttuureista, taustoista ja elämäntavoista, joten heidän kasaamansa kulttuuripääoma voi erota paljonkin Suomessa arvostetusta kulttuuripääomasta. Maahanmuuttajataustaiset eivät ole välttämättä pystyneet kotimaassaan investoimaan esimerkiksi koulutukseen tai korkeakulttuuriin osallistumiseen. Pro gradu -tutkielmassa voisi esimerkiksi haastattelujen kautta selvittää sitä, minkälaisiin kulttuurisiin toimiin he ovat osallistuneet ennen Suomeen muuttamista ja miten he ovat pyrkineet lisäämään kulttuurista pääomaansa Suomessa.

Lähteet

- Ahonen, S. (2003). *Yhteinen koulu – tasa-arvoa vai tasapäisyyttä? Koulutuksellinen tasa-arvo Suomessa Snellmanista tähän päivään*. Vastapaino.
- Alasuutari, P. (1997). Kulttuuripääoma summamuuttujan valossa. *Sosiologia*, 34(1), 3–14.
- Allardt, E. & Littunen, Y. (1984). *Sosiologia*. (5. uud. p.). WSOY
- Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. (2021). *Kasvatussosiologia* (6. uud. p.). PS-Kustannus.
- Anttila, A-H., Bergroth, H., Kauranen, R., Lahikainen, L., Lamberg, E., Launis, K., ... Ojajärvi, J. (2016). Johdanto teokseen ja luokkajärjestyksen käsitteeseen. Teoksessa A-H. Anttila, R. Kauranen, K. Launis & J. Ojajärvi (toim.), *Luokan ääni ja hiljaisuus* (s. 10–27). Vastapaino.
- Blom, R. & Melin, H. (2014). Keskiluokkaistuuko Suomi? Teoksessa K. Lempiäinen & T. Silvasti (toim.), *Eriarvoisuuden rakenteet: Haurastuvat työmarkkinat Suomessa* (s. 20–51). Vastapaino.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. Teoksessa J.G. Richardson (toim.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (s. 241–258). Greenwood Press.
- Bourdieu, P. (1987a). *Sosiologian kysymyksiä*. Gummerus Oy.
- Bourdieu, P. (1987b). What Makes a Social Class? On The Theoretical and Practical Existence Of Groups. *Berkeley journal of sociology*, 32, 1–17.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (1995). *Refleksiiviseen sosiologiaan: Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta*. Joensuu University Press.
- Bourdieu, P. (1998). *Järjen käytännöllisyys*. Vastapaino.
- Eccles, J. S. (2005). Influences of parents' education on their children's educational attainments: The role of parent and child perceptions. *London review of education*. <https://doi.org/10.1080/14748460500372309>
- Erola, J. (2010). Yhteenveto: Yhteiskuntaluokat 2000-luvun alun Suomessa. Teoksessa J. Erola (toim.), *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa* (s. 237–241). Gaudeamus.
- Härkönen, J. (2010). Sosiaalinen periytyvyys ja sosiaalinen liikkuvuus. Teoksessa J. Erola (toim.), *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa* (s. 51–66). Gaudeamus.
- Kalalahti, M. (2012). Perhetaustan vaikutus tyttöjen ja poikien koulunkäyntiin. *Kasvatus*, 43(4), 375–390.

- Kallunki, J. (2023). Cultural reproduction in Finland: Symmetric intergenerational transmission of cultural orientations. *Acta sociologica*, 66(1), 26–43. <https://doi.org/10.1177/00016993211070980>
- Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S., Pietilä, A., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. (2013). Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: Eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon/Narrative literature review: from a research question to structured knowledge. *Hoitotiede*, 25(4), 291–301. <https://elektra-helsinki.fi/pc124152 oulu.fi:9443/se/h/0786-5686/25/4/kuvailev.pdf>
- Kauranen, R. & Lahikainen, L. (2016). Luokan äänen ja hiljaisuuden muodostuminen rakenteellisesti ja kokemuksellisesti. Teoksessa A-H. Anttila, R. Kauranen, K. Launis & J. Oja-järvi (toim.), *Luokan ääni ja hiljaisuus* (s. 46–87). Vastapaino.
- Kivinen, O. & Rinne, R. (1995). *Koulutuksen periytyvyys: Nuorten koulutus ja tasa-arvo Suomessa*. Tilastokeskus.
- Kivinen, O., Hedman, J. & Kaipainen, P. (2012). Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus Suomessa: Eriarvoisuuden uudet ja vanhat muodot. *Yhteiskuntapolitiikka*, 77(5), 559–566.
- Kivinen, O., Rinne, R. & Kivirauma, J. (1985). *Koulun käytännöt: Koulutussosiologinen tarkastelu*. Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos.
- Kraaykamp, G. & van Eijck, K. (2010). The Intergenerational Reproduction of Cultural Capital: A Threefold Perspective. *Social forces*, 89(1), 209–231. <https://doi.org/10.1353/sof.2010.0087>
- Kärkkäinen, T. (2004). *Koulutuksen ja lapsi-vanhempisuhteen yhteys elämässä selviytymiseen: Sosiaalinen perimä ja koulutuskulttuurisen pääoman periytyminen sukupolvesta toiseen* (Väitöskirja). Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitos.
- Käyhkö, M. (2007). Taipuisaksi ja puhtaaksi siivoojanaaniseksi: Työläistyttöjen kasvatusta ja moraalinen sääätely toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa. *Kasvatus* 38(2), 122–133. <https://elektra-helsinki.fi/pc124152 oulu.fi:9443/se/k/0022-927-x/38/2/taipuisa.pdf>
- Liljander, J-P. (2012). Pierre Bourdieu - Koulutus, symbolinen väkivalta ja yhteiskunnallinen eriarvoisuus. Teoksessa T. Aittola (toim.), *Kasvatustieteiden suunnannäyttäjät* (s. 138–160). Gaudeamus.
- Marx, K. & Engels, F. (1974). *Pääoma: Kansantaloustieteen arvostelua. 1. osa, Pääoman tuotantoprosessi*. Progress.
- Melin, H. (2010). Tarvitaanko vielä luokkatutkimusta? Teoksessa J. Erola (toim.), *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa* (s. 211–226). Gaudeamus.

- Naumanen, P. & Silvennoinen, H. (2010). Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus. Teoksessa J. Erola (toim.), *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa* (s. 67–88). Gaudeamus.
- O'Shea, S. (2016). Avoiding the manufacture of "sameness": First-in-family students, cultural capital and the higher education environment. *Higher education*, 72(1), 59–78. <https://doi.org/10.1007/s10734-015-9938-y>
- Pekkarinen, T. & Uusitalo, R. (2012). Peruskoulu-uudistuksen vaikutukset. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 108(2), 128–139. <https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/KAK22012/kak22012pekkarinen.pdf>
- Pulkkinen, S. (2020). *Koulutusmahdollisuuksien tasa-arvossa riittää korjattavaa*. Opetusalan ammattijärjestö OAJ. <https://www.oaj.fi/politiikassa/pelastetaan-peruskoulu/koulutusmahdollisuuksien-tasa-arvossa-riittaa-korjattavaa/>
- Purhonen, S., Gronow, J., Heikkilä, R., Kahma, N., Rahkonen, K. & Toikka, A. (2014). *Suomalainen maku: Kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Gaudeamus.
- Roos, J. P. (1988). *Elämäntavasta elämäkertaan: Elämäntapaa etsimässä 2*. Tutkijaliitto.
- Ruohola, S. (2012). *Äidiltä tyttäreille: Koulutuskulttuurisia siirtymiä neljässä sukupolvessa* (Väitöskirja). Turun yliopisto.
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasan yliopisto. Opetusjulkaisu 62. https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf
- Sanaksenaho, S. (2006). *Eriarvoisuus ja luottamus 2000-luvun taitteen Suomessa: Bourdieulainen näkökulma* (Väitöskirja). Jyväskylän yliopisto.
- Snyder, H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of business research*, 104, 333–339. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039>
- Vauhkonen, T., Kallio, J. & Erola, J. (2017). Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 5, 501–512. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2017102650308>
- Reichert, M., Collischon, M. & Eberl, A. (2019). School tracking and its role in social reproduction: Reinforcing educational inheritance and the direct effects of social origin. *The British journal of sociology*, 70(online first, 29 March 2019), 26-online first, 29 March 2019<26. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12655>
- Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology*, 2. (2. uud. p.). University of California Press.